

A kor szelleme és a választói jog.

Írta : Réz Mihály.

I.

Comte Ágost három fejlődési stádiumot különböztet meg az emberiség történetében: a teológiai, a metafizikai és a pozitív világnézet korát. Gyakran úgy látszik, mintha a nemzetek *politikai érettségének fejlődése* is ehhez hasonló mutatót mutatna föl. Egyes kiváló *vezérférfiak* istenítése után, homályos, precizitás nélküli *absztrakciók* vétetnek tisztelettel körül s csak hosszas kemény küzdelem után sikerül a pozitív *tények* alapján tárgyilagosan megalkotott politikai világnézetnek utat törnie.

Azon absztrakciók között, amelyek napjainkban a tekintélyek ellen lázadók táborában különösen nagy tekintélyt szereztek, egyike a legnépszerűbbeknek „a kor szelleme”. Ez kívánja — úgy hírlík, — az egyenlő és titkos választói jogot s a politikai élet számos más reformját is ez követeli.

Vizsgáljuk kritikai szemmel ezen állítás velejét.

Ez a szó „korszellem” a mai kor *összes* szellemi irányait jellemezheti. Azonban ha minden kiváló államtudományi mű radikális irányú lenne is és ha az volna Európa minden kiváló államférfia: ez még akkor is csak azt jelentené, hogy korunk kiváló politikusait a radikalizmus szelleme hatja át. De még akkor sem jelentené, hogy ezen szellemnek igaza van. Csak *tényt* jelentene ez; de nem *igazságot*. Ha azonban például azt állítjuk, hogy ma Európa minden kiváló írója és politikusa az egyenlő és titkos vá-

lasztói jog híve: akkor olyat állítnánk, ami már nem tény és nem is igaz.

Korszellemnek tehát nyilván inkább csak a kor *azon* szellemi irányait nevezi a radikalizmus, amelyek nagyobb tömegekre bírnak hatással s amelyek előmozdítják „a” haladást. Ha azonban a nagy tömeg helyeslése tesz egy irányzatot a kor szellemévé: akkor az *erőt* tettük az *igazság* mértékévé; akkor helyre akarjuk állítani a *tekintélyek* korát; s akkor a tudatlanságot helyeztük bíróról a tudás fölé. Ha pedig azt mondjuk, hogy csak az, ami a *haladást* szolgálja, a kor igazi szelleme: akkor az egész kérdés az objektív *ténykérdés* teréről a szubjektív *vélelmezés* terére került. Akkor az az állítás, hogy valami azért helyes, mert azt kívánja „a kor szelleme”: magyaráz azt teszi, hogy azért helyes, mert egyezik oly fölfogásokkal, amelyek a *mi* nézetünk szerint helyesek.

Az egyenlő és titkos választói jogot, vagy a szabadgondolkozó, vagy a nemzetközi irányzatot — úgy mondják — a kor szelleme követeli. Miért? Mert — úgy mondják hívei — *ezek* szolgálják a haladást. De szolgálják-e vajjon? És amit szolgálnak, az vajjon *haladás*? És ha csakugyan haladás: ezen az úton vajjon *hova* haladunk?

Az egyenlő és titkos választói joggal a tömegek uralmához. A természettudományos világgnézettel a vallás és erkölcs gyengítéséhez. A nemzetközi irányzattal a hazafias érzés eltompulásához.

Miben áll itt a haladás? És lehet-e a haladás jelszavával védeni *azon eszközöket*, melyek *oly célokhoz* vezetnek? Oly célokhoz, amelyeknek elérése a mi meggyőződésünk szerint *visszaesés*. Mi úgy látjuk, hogy Magyarországon a radikálisok a vallási és faji előítéletekkel telt néptömegek felszabadításával — akaratlanul bár, de — szolgálják a reakciót. Hogy a felekezeti érzékenység állandó sértésével provokálják a dogmáiban legmerevebb és hatalmi eszközökben legfélelmesebb felekezet fanatizmusának fölébresztéséi. És ők azt válaszolják, hogy az ő programjuk a haladás.

De hiszen *éppen ez az*, amit bizonyítani kellene.

Már is *bebizonyítottnak* venni azt, amit még *csak ezután kellene bizonyítani*; éppen azt venni általánosan *elismert* igazságnak, amiben ellenfeleink leginkább *kétkelnek*: ez az álokoskodás-

nak egyik ismert faja. Minden logikai kézikönyvben föltalálható a hibás következtetésnek e primitív típusa.

A logikában ennek a neve: „*petitio principii*”; a Galilei Körben: „szabad gondolkozás”.

Ha azonban a korszellemet *objektive*, mint tényt kívánjuk vizsgálni s mint a történelem újabb fázisának nyilvánvaló *irányát* kívánjuk tekinteni, — elfogadva ama túlságosan is konzervatív elvet, hogy *ami van* az már *helyes* is — akkor is igen nehéz lesz azt állítani, hogy az emberi nem haladásának iránya az egyenlő és titkos választói jog haladásával párhuzamos.

Vizsgáljuk csak meg a demokratikus Franciaország forradalmakban gazdag történetét s nézzük, hogy a nagy forradalmat követő száz év alatt hányszor tűnik el a közéletből a radikalizmus és az egyenlő és titkos választói jog. És ha ezt látjuk, akkor vagy azt kell mondanunk, hogy az emberiség *halad*, ámbár az egyenlő és titkos választói jog néha *lemarad*; vagy azt, hogy *nincs* állandó, folytonos „föltartóztathatlan” haladás. Azt mondják, hogy vannak visszaesések a haladásban is. Ámde nem veszedelmesen szubjektív-e az a fölfogás, amely szerint a konvent időszaka a „haladás”, I. Napoleon császársága pedig a „visszaesés” korszaka? A *lény kérdés* nem lett-e ismét *vélekedés* kérdése csupán?

A haladás fogalmának tisztázása így nem megy; valami más, objektivebb alapot kellene találni.

Sokan ennél fogva, midőn a maguk programját a „haladás” nevében hirdetik, haladás alatt főként a *munkásosztály helyzetének javulását* kívánják érteni. Fölhozzák az igazságtalan vagyongosztlást s a szociális bajok nagy tömegét s ezeknek orvosságul kívánják az általános, egyenlő és titkos választói jogot.

Ha ebben az illúzióban a XVIII. század végén még hittek az emberek, az — ellenkező tapasztalatok híján — egészen természetes volt s érthető. De csodálatos ez a hit *ma a XX. században*, midőn *az újabb tapasztalatok* oly nyilvánvalóan ellene bizonyítanak.

Hogy egy demokratikus választói jog *önmagában* a gazdasági élet átalakítására nem elég: azt már Amerika példája is eléggé bizonyítja.

Az 1861-iki polgárháborúig rabszolgaság volt az Egyesült-Államokban. *Rabszolgaság és demokratikus választói jog*. És a rabszolgaságot — ezt ne feledjük el! — nem egy választói reform.

szüntette meg, hanem egy polgárháború. És ma a demokrácia e klasszikus hazája egyszersmind a *plutokrácia* korlátlan uralmának klasszikus földje is, melyen a népszuverenitás nevében a trösztök akarata uralkodik.

Azt mondják: megvan mindezeknek a maga gazdasági oka. Kétségkívül.

És ezen okok tekintetében különböző lehet a fölfogás. De maga e tény minden kétséget kizárólag mutatja nekünk, hogy téves és a tapasztalattal ellenkező, a cenzusos rendszert mint a szociális bajok *forrását*, a politikai jogok kiterjesztését pedig mint a szociális bajok *gyógyszerét* tüntetni föl. Ez a valóságnak meg nem felel.

Csodálatos, hogy hogyan lehet az *intézményeknek* még ma is abszolút, mindent legyőző erőt tulajdonítani, midőn a történelmi materializmus a *gazdasági tényezők elsőrendű* fontossága s az *intézmények másodlagos jelentősége* iránt oly rendkívül fontos bizonyítékokat hozott. Bármily túlzók is legyenek ezen rendszer alaptételei, a gazdasági tényezők nagy fontossága s az intézményeknek ezekkel való szoros összefüggése oly tény, amellyel a magyar politikai irodalom ismerői igen régóta tisztában vannak. *Széchenyi egész politikai rendszere ezen alapul.* A gravaminális politikával szemben a reformpolitikában keresni a függetlenség eszközét s a *gazdasági* intézmények reformálásával *indirekte*, fokozatosan és észrevétlenül alakítani át a nemzetet s az élő jogot: egész munkássága e cél szolgálatában áll.

Nem a *politikai*, hanem a *gazdasági* intézményeket kívánta átalakítani. A *közszellemet reformálta, nem a választói jogot.* Es ha a marxizmus valóban a korszellem s a modern tudományosság szava: Széchenyi ezen fölfogása mindenesetre modernebb, mint azoké, kik hirdetve a *gazdasági fejlődés elsődleges voltát*, a haladást mégis a *politikai intézmények átalakításában* keresik.

A régi rendi országgyűlések gravaminális politikusait is ez a fölfogás vezette, midőn az ország függetlenségét nem az ország *gazdasági és kulturális erejében*, hanem *intézményes biztosítékokban* vélték föltalálni. Ugyanez a logika vezeti azokat, akik — a *nemzetről* annak egyik *osztályára* vивén át ezt a gravaminális fölfogást — a munkásosztály függetlenségét nem a gazdasági és kulturális fejlődéstől, hanem politikai intézményektől várják. A gravaminális politikus a *nemzet jogait* kívánta újra és újra tör-

vénybe iktatni; a radikális politikus *a nép jogait. A jogok dekretálása mindkettejük szerint helyettesíti a konstitúciót.*

De a *nép* gazdasági és kulturális fejlődését elő kell mozdítania az államnak, — mondják a radikális politikusok.

És ez helyes.

Ugyanezt mondták a *nemzetre* vonatkozólag a gravaminális politika táblabíró hívei. És ez is helyes.

Csakhogy gazdasági és kulturális fejlődést, — legyen az *népé* vagy *nemzeté* — *gazdasági és kulturális* törvényekkel lehet előmozdítani csupán. *Alkotmányjogi intézkedésekkel, jogok deklarációjával nem lehet.* Ez volt Széchenyi álláspontja közjogi és reformkérdésekben egyaránt.

És ezt az álláspontot igazolja az a történelmi materializmus is, amely korunkban azt tanítja, hogy a gazdasági fejlődés foka az alapja minden másnak s a politikai intézmény *felülépítmény* csupán.

A gazdasági fejlődés a végső ok; *ennek a foka a politikai fejlődési fokot is szükségképp határozza meg.* Radikális e tétel konzekvenciája gazdaságilag fejlett országokban; gazdaságilag fejletlen országokban a legnagyobb mértékben konzervatív. Mert a gazdasági fejlettség foka amily kérlelhetlenül *parancsolja* egy helyütt a radikális politikát: a gazdasági előfeltételek híján levő országokban épp oly kérlelhetlenül *tiltja* meg azt. E konzekvencia ellen nincsen fölebbezés. *Ily országokban a radikalizmust saját elmélete itéli el.* Nem azért, hogy követeli az általános, egyenlő és titkos választói jogot, hanem azért, *hogy attól gazdasági előfeltételek híján is sikert remél.*

Magyarország gazdasági fejlődési foka bizonyára nem olyan, hogy a marxizmus értelmében mint „Überbau” a radikális politikai intézményeknek kellene jönniök. Sőt sajtáságos módon éppen azzal érvelnek gyakran az egyenlő és titkos választói jog hívei, hogy *nincs* gazdasági haladás és e reform *nélkül* a gazdasági és kulturális fejlődés lehetetlen. Eszerint az *Überbau* — nélkülözhetetlen *alap!* A haladás pedig ama circulus vitiosusba került, hogy gazdasági előfeltételek híján lehetetlen a radikális politika — Marx szerint; a gazdasági előfeltételek pedig el nem érhetők radikális politika (egyenlő választójog stb.) nélkül — a marxisták szerint.

Fölhozzák az ország gazdasági fejlődésének, elmaradottságá-

nak illusztrálására, hogy bár képződött egy rendkívül kicsiny ipari munkásosztály, ezzel szemben megkétszereződött az egyházi birtok s meghatszorozódott a latifundium. De, kérdem, *demokriikus-e* ez a fejlődési irány? És ha igaz a történelmi materializmus s igazak ennek összes tételei; ha *a gazdasági fejlődés iránya* szabja meg *a politikai fejlődés irániját*: akkor egy *retrográd* gazdasági fejlődés korszakában lehet-e *radikális* politikáról beszélni a történelmi materializmus szerint?

Vagy el kell ismernünk, hogy a gazdasági tényezők *másodrendű* jelentőségűek, úgy hogy azoknak retrográd iránya dacára is lehet csinálni radikális politikát; vagy (ragaszkodva a történelmi materializmushoz) azt kell állítanunk, hogy Magyarország gazdasági fejlődésének mai iránya — demokratikus. És ekkor miért a sok panasz? Ebből a dilemmából nincsen szabadulás. A politika ismerhet harmadik álláspontot; de nem ismerhet a logika.

Ha azonban ragaszkodunk a marxizmushoz s ahhoz, hogy gazdasági haladás nélkül nincs politikai haladás: akkor nem vádolhatjuk az eddigi cenzusos rendszert, hogy meggátolta a haladást. Ha a cenzusos rendszer mellett négy évtized alatt oly radikális irányban haladt az ország gazdasági fejlődése, hogy — mint Überbau — az egyenlő és titkos választói jog alapján egybeülő parlamentnek kell azt betetőzni: akkor e cenzusos rendszer retrográd intézménynek nem mondható. Az egyenlő és titkos választói jog százötven százalékkal növelné meg a választók mai számát. Azt a választási rendszert, amely oly gazdasági fejlődést teremtett, hogy a választók számát *százötven százalékkal* lehet ennek alapján megnövelni, s tette ezt *rövid harmincnyolc év alatt*, bizonyára kiválóan demokratikusnak kellene mondanunk s a nemzet haladásra kész híveinek ahhoz sokkal jobban kellene ragaszkodniuk.

De nézzük az életet a maga valóságában.

A gazdasági fejlődés *valójában* azt mutatja, hogy nemcsak a latifundiumok szaporodtak meg oly nagy mértékben, hanem a középosztály leromlása folytán a birtokok e része is paraszt kisbirtokosok kezébe került, a legalább részben liberális magyar birtokosság nagyrészt nemzetiségi — felekezeti és faji előítéletekkel teljes — kisbirtokos osztály kezébe, amely egyébként is másutt konzervatív.

Maga a diplomás osztály elszaporodása is — a főváros kivé-

telével — nem egy új nagy *polgári elem* képződésének tünete, hanem nagyrészt a középbirtokos osztály anyagi leromlásának következménye. Nem gazdasági *fejlődés*, hanem gazdasági *esés* eredménye. Jórészt nem egy *új* gazdasági tényező új szelleme jelenik meg ezáltal a közélet régi tényezőivel szemben, hanem egy *régi* tényező és egy régi szellem jelenik meg *új* — eddig elfoglallan — tereken.

Ez a fejlődés *nem demokratikus*.

De a magyar történelem megmutatja, hogy az alkotmányjogi intézményeken s a gazdasági fejlődésen kívül van még egy hatalmas tényező, mellyel a haladást munkálni lehet, és ez: a nemzet s a törvényhozó testület *szelleme*.

A nép osztályöntudatának fölébresztésével és osztályharcral a magyar rendiséget nem lehetett volna megdönteni. *Marxista alapon lehetetlennek látszott volna e vállalkozás.*

De jött Széchenyi István, megváltoztatta a közszellemet s — *választói reform nélkül* — előkészítette a rendiség megdöntését. *Ugyanazon összetételű országgyűléssel*, amely felsőbüki Nagy Pált még lezúgta, lehetett e célból küzdeni, ugyanolyan gazdasági viszonyok között. A gazdasági viszonyok már érettek voltak, — anélkül lehetetlen lett volna a vállalkozás, — de a *szellemnek kellett volna megváltoznia*. És a megfelelő gazdasági viszonyok mellett s a szellem megfelelő megváltozásával *ugyanazon* összeállítású országgyűléseink *egész iránya is megváltozott*. Es míg ugyanezen időben az Északamerikai Egyesült-Államok *demokratikus parlamentje* a rabszolgaság intézményét nem tudta megszüntetni: Magyarországon *rendi országgyűlése* egymás után szüntette meg a maga privilégiumait.

El kell tehát érni a gazdasági és kulturális fejlődés megfelelő fokát s ha ez el van érve, akkor át kell alakítani — Überbau-képpen — a közszellemet. Ha ez megvan: keresztül viszi egy összetételében képtelen rendi országgyűlés is a legnagyobb szabású szociálpolitikai reformokat. Amíg ez nincs elérve, addig — mint 1863-ig Amerikában a rabszolgaság barbár intézményével szemben is — tehetetlenül áll a legdemokratikusabb parlament.

Minden ország politikáját *viszonyainak megfelelően* kell 'irányítani. Minél inkább simul a viszonyokhoz: annál inkább szolgálja a haladást. Minél inkább eltér a viszonyok által parancsolt követelményektől: annál inkább gátolja azt. Az a törvényhozás

áll a kor színvonalán, amely meglátja a speciális viszonyokat és megtalálja azon intézményeket, amelyek *ezen* viszonyoknak megfelelők.

Ha volnának abszolúte jó intézmények, — amint azt hitték egy század előtt, — akkor a kormányzás nem volna művészet, hanem sablonok gépies alkalmazása csupán. Akkor térjünk vissza a XVIII. század előítéleteihez, higgyünk egy abszolúte jó alkotmány lehetőségében, mely *mindenütt* és *minden időben* helyes; és kívánjuk annak behozatalát mindenütt.

De ha ezt megkísértenék, minél különbözőbb országokba érnének, annál *rosszabb* lenne ez a politika s egy gazdaságilag fejletlen országban abszolúte rossz az abszolúte jónak hitt konstitúció.

Ha a radikalizmus Európa előrehaladottabb nemzeteinek ideológiája: akkor egy gazdaságilag fejletlen államban úgy áll a dolog, hogy *minél radikálisabb egy politikai irány, annál távolabb áll az ország reális viszonyaitól*. És minél *előrehaladottabb* viszonyok között élő nemzetekre történik e tekintetben a hivatkozás: *annál kevésbé követelhető* az ott követett politika.

II.

A marxizmus szerint a gazdasági fejlődés megfelelő foka *sine qua non*. Mindaz, amit megfelelő gazdasági alap nélkül, a kellő fejlettségi fok elérése előtt terveznek — *kivihetetlen*.

A marxizmus világnézlete a *fokozatos fejlődés* elvén alapul. Törvény a *haladás*; de a fokozatosság is az. Ez alól föl nem menthet semmiféle ideológia.

A „korszellem” sokat hangoztatott jelszavára nézve is ugyan-ez áll.

Ha a gazdasági fejlődés az alap s csak másodlagos jelenség az ideológia, amely csupán *a gazdasági alap változása után* változhatik: akkor a közszellemre is áll az, ami az egész ideológiára áll.

Ha nem az eszmék irányítják a gazdasági fejlődést, hanem a gazdasági fejlődés irányítja az eszméket: akkor a korszellemről szóló régi fölfogásnak is meg kell változnia.

Akkor a közszellem nem „a” kor szellemétől, vagy „az”

európai szellemtől függ, hanem függ az *illető nemzet* gazdasági fejlődési fokától.

Kétségtelen, hogy (minthogy ma a kapitalisztikus gazdálkodás korát éljük) *van* az európai államok közszellemének egységére nézve bizonyos alap.

De nem azért, mert Európa egy vagy más államának radikális szelleme kívánja, hanem csupán azért, mert a *mi* országunk gazdasági helyzetében *is* van valami azon állammal közös vonás.

Ebből azonban csak az következhetik, hogy miután nálunk *is* elmúlt az a gazdálkodási rendszer, amelynek politikai „felülépítménye” a rendiség volt: ennél fogva a rendiségnek is el kellett tűnnie.

A kapitalista gazdálkodás — a marxista elmélet alapján — magával hozta a rendi világnézet és közszellem bukását.

De hogy *azután* mi legyen: azt megint az ország gazdasági fejlődésének mindenkori foka szabja — és pedig szükségképp szabja — meg.

Magyarország nyilván nem áll a gazdasági fejlődés *azon* fokán, amelyen áll Németország, vagy Franciaország, vagy amelyen áll Anglia.

Nemcsak helytelen, hanem *lehetetlen* is tehát, — éppen a történelmi materializmus szerint, — hogy ideológiája, *közszelleme olyan legyen*, mint ezeké az államoké. Hiszen ha lehetséges volna, hogy oly óriási gazdasági különbségek dacára Franciaország közszelleme, mint „korszellem” Magyarország közszellemévé legyen: ez laz egy tény alapján rendítené meg a történelmi materializmus egész épületét s a *radikális jelszavak e diadala éppen a radikális elmélet igazsága ellen bizonyítana*.

A történelmi materializmus szerint valamely politikai rendszer és valamely politikai közszellem *bizonyos időpontban szükségképpen* és — amíg a gazdasági helyzet nem változik — *változhatatlan*.

Engels szerint éppen abban van a marxizmus tudományos jelentősége, hogy *míg az utópisták kritizáltak és hibáztattak: ez a rendszer megérti az egyes korszakok gazdasági fejlődési fokát és megérti, hogy a fejlődés azon fokán bizonyos politika és ideológia szükségképpen elkerülhetlen és változhatlan*. Megérti, hogy amíg *ez a gazdasági helyzet*, addig a politikainak is ilyenek *kell lennie*.

Marx is azt hibáztatja Lassallenál, hogy „a reális alapot nem az osztálymozgalom *tényleges elemeiben* kereste, hanem az utóbinak bizonyos *doctrinair vény szerinti lefolyását előírni akarta*”. (L. Földes: A szocializmus II. 275.)

A történelmi materializmus szerint a politika és az ideológia — tehát a közszellem is — a gazdasági fejlődés fokától függ. Minthogy ez a fok országokként különböző: országokként különbözőnek kell a politikának és a közszellemnek is lennie. Minthogy ez az összefüggés szükségképpen: semmiféle lagitációval meg nem szüntethető. És ha a kapitalista gazdálkodás valahol még csak kezdetleges stádiumában áll, annak — Marx szerint — *előbb ki kell fejlődnie*, politikát, ideológiát *a maga képeére átalakítania* s csak *azután* jöhet egy más gazdasági — és *ennek az alapján* — egy más politikai rend. Aki azt hiszi, hogy e stádiumokat *át lehet ugrani*; hogy ideológiával lehet megváltoztatni azt, amit a gazdasági fejlődési fok lehetetlennek mutat: az nem áll a tudományos szocializmus alapján, hanem még mindig a már régen túlhaladott *utópisták* világnézetének alapján áll s *éppen egy századdal* maradt el a mai tudományos szocialista fölfogás mögött.

A tudományos szocializmus alapján lehetetlen ellenmondás azt kívánni, hogy a mi gazdasági viszonyaink között — melyeknek elmaradottságát éppen radikálisaink hirdetik lehangosabban — olyan legyen a politikai rendszer és a közszellem, mint Francia- vagy Németországban. (Egyébiránt ott sem olyan, amilyenek a radikálisok szeretnék.)

Mi a magunk részéről azt tartjuk Széchenyivel, hogy a gazdasági viszonyok rendkívüli jelentőségűek s hogy a közjog csak *organizálja* a meglevő gazdasági, kulturális stb. erőket s hatékonyabbá csak ezzel teheti. De, — Széchenyivel, — a gazdasági erők mellett *elsődleges* jelentőséget tulajdonítunk a szellemi irányzatoknak is; bár annyira túl nem becsüljük azok erejét, mint, — elméletük megtagadásával, — a marxizmus hívei. Nem is hisszük, hogy a gazdasági fejlődés foka *egyedül* irányadó legyen; hanem irányadó emellett a politikai és kulturális fejlettség foka is.

Úgy a gazdasági, mint a kulturális fejlődésben *egyetlen egy fokot sem lehet átugrani*. Siettetni lehet a haladást. De a maga módja szerint. A gazdasági haladást *gazdasági* rendszabályokkal s nem választójogi reformokkal. A kulturális haladást a *kultúra*

mívelésével és nem viszonyainknak meg nem felelő politikai intézmények követelésével.

Fölvilágosultság nélkül kultúra, kultúra nélkül haladás lehetetlen.

De mi a fölvilágosultság tárgyilagossá mérték szerint?

Radikálisaink felvilágosultnak mondják a szocialistát, a szabadgondolkozót. De ez szubjektív mérték, mely annyit jelent: az *én* álláspontom a fölvilágosultság; a fölvilágosultság az *mi* vagyunk. Kedvező definíció az önszeretétnek s a hiúságot kielégítő. De semmi objektív értéke nincs.

Fölvilágosultnak azt a gondolkozást nevezhetjük, mely *előítélet nélkül* vizsgálja és ítéli meg a dolgokat. Amely tehát a kérdést *önmagában* tekinti és nem vegyít a kérdés megítélésébe *a tárgy természetétől idegen szempontokat*.

Mert ezek a szempontok rendszeren szubjektív természetűek s rendszeren valamely *érzelmi* momentum az, ami az illetőt elfogulttá — s így tárgyilagossá ítélésre képtelenné — teszi.

A középkori ember például tele volt előítélettel. Nem tartotta embernek a zsidót vagy a jobbágyot; az egyiknél faji, a másiknál osztályelőítélettel vezetve. Nem akceptálta a természettudomány némely tételét, vallási előítélet befolyása alatt. Hogy az illető egyén derék ember, hogy az illető tétel exakt igazság: mindez meg nem győzte. Mert már bizonyos érzelmi momentum elfogulttá tette. Szomorú idők.

De a radikalizmus hívóinak táborában ma *ugyanezen* tünetekkel találkozunk.

A régi táblabíró nem akart hivatalt adni annak, aki nem nemes ember; a mai radikális, — hányszor halljuk, — ki akar onnan sokszor zárni csupán mert az uralkodó osztályhoz tartozik. A régi táblabíró büszkén hivatkozott a magyar nemesség régi dicsőségére; mintha az ősök nagy tettei nem szemrehányás volna a gyarló utódnak, hanem jogcím az elnézésre. A modern szociológus boldogan konstatálja a régi nemesség hibáit s bűneit; mintha az ősök hibája az utódok hivatottságából valamit levonhatna.

Az előítéletesség *ugyanaz*, csupán csak *tárgya* változott. A kocka megfordult a középkor óta s most a radikálisok a vallást s az uralkodó osztályokat ítélik meg *ugyanolyan* előítélettel, mint őket elődeink. Ha egy történelmi jelenségben a vallásos rajongás

lénye világosan mutatkozik; ha egy korszakos átalakulásnál a vezető osztály idealizmusa a legnagyobb áldozatok hozatalában mutatkozik: a radikális szociológus nem tud ebben megnyugodni, elfogultsága más magyarázatot kíván. Az objektivitás eltűnik s felül kerül az érzelmi momentum, az osztály- és fajgyűlölet, az egykor elnyomottak gyűlöletének „tudatalatti továbbregzése”.

A sovinizmus fénykorában bűn volt a történelmi igazság tárgyilagos kifejtése, ha az a nemzeti hiúságnak nem kedvezett. A radikalizmus szemében épp oly bűn a történelmi igazság, ha az véletlenül a nemzeti iránynak kedvező.

Vallási, faji osztály *előítélettel* tele; dogmákban hive, csalhatatlanságot követelve fölvilágosultságot terjeszteni nem lehet.

Pedig éppen az előítéletektől mentes, tárgyilagos, vakon nem hívő gondolkodásmód az, ami a *haladásnak* igazi, nélkülözhetetlen alapföltétele.

A haladás mindnyájunk feladata; útjában *semminek* sem szabad állania. És ha némely esetben azt mondjuk, hogy egyik vagy másik politikai óhaj helyes, de nemzeti szempontból vannak ellene aggályaink: ez csak annak a ténynek a kifejezése, hogy ily esetekben a haladás *egyik* követelménye ártana a haladás *másik* követelményének — a magyar szupremáciának tudniillik. Mert a magyar szupremácia a *haladásnak* ebben az országban alapföltétele s aki ennek ártva hozna bármily üdvös intézményeket: pillanatnyilag használna talán a haladásnak, de ugyanakkor a *haladás jövő lehetőségének egész alapját ásná* egyben alá.

Ez áll azon esetekre, midőn az óhajtott intézmény nemzeti szempontoktól eltekintve egyébként helyes volna. A választói jog kérdésére nézve *nem* áll. Mert az általános, egyenlő és titkos választói jog a mi viszonyainknak *egyébként sem* felel meg s nem csupán nemzetiségi és közjogi, de *felekezeti, gazdasági és kulturális viszonyaink* is oly természetűek, hogy a választói jog ily irányú reformálása még akkor is *éppen a haladás érdekében* volna a legkárosabb.

Igen könnyű volna belátni, ha az uralkodó osztály elleni gyűlölet elfogulttá nem tenné a radikalizmus híveit s meg nem akadályozná, hogy érzelmi momentumoktól meg nem tévesztve a maguk valóságában lássák a nyilvánvaló tényeket.

Hogy is mondja csak Shakespeare? „Szárny szem nélkül, ez a hóbortr jele.”